

LLIBRES DE PIETAT

Com que, per un regular, els literats d'un país, mitjançant llurs produccions escrites amb la llengua que els és natural, són els que marquen les etapes diferents de la història d'una llengua ja formada i característica, comprenem molt bé que qui es miri les coses superficialment, en veure, per exemple, que els literats catalans — com passà durant els segles de la nostra decadència literària — abandonen la llengua pròpia, compti que aquella amb pocs anys ja devé morta.

Cal dir, però, i ben alt, limitant-nos cabalment al cas de Catalunya, que s'erraria de mig a mig qui cregués que, passada la nostra edat d'or, ja no hi hagué qui escrivís a Catalunya amb llengua catalana. A més de la riquesa en nombre i vàlua de la creació, durant aquells tres segles, de cançons populars de tota mena, i ultra les produccions, de caràcter diguem popular per no dir vulgar, amb les quals i segons el torn dels esdeveniments públics el nostre poble — que no deixà mai l'ús de la llengua catalana — expansionava, ingenu, els seus sentiments, ara d'admiració i lloança, ara d'ironia i mofa, podem dir sortosament que durant aquella llarga tongada no solament es publicaren molts llibres en català, sinó que la majoria d'aquests — i ho diem amb franca satisfacció — foren llibres de pietat, és a dir, produïts per aquella activitat que no s'entén de modes ni de política, com és el zel per a la salvació de les ànimes, a les quals instrueix i exhorta amb el mitjà indiscutiblement més planer i eficaç, que és la pròpia llengua.

A fi, doncs, de donar-ne, si més no, una mostra — que serà reduïda als llibres de pietat que detalladament toquen aquest punt de la llengua en la qual foren escrits —, n'esmentarem només cinc, els quals foren respectivament publicats en els anys 1573, 1592, 1662, 1665 i 1832.

Primer de tot és notable el llibre «Instruccions i advertiments», del cardenal Cervantes, publicat per primera vegada en català a Barcelona l'any 1573¹. Podem ben considerar aquesta obra com un tractat pràctic d'ascètica clerical, de teologia moral i de sagrada litúrgia adreçat particularment als clergues no massa entesos en llatí per mor de facilitar-los la pràctica comprensió de les disposicions donades pel Concili de Trento.

El zel pastoral de l'autor d'aquest llibre féu que hi reproduís, augmentant-lo encara, el llibre que, amb la mateixa finalitat apostòlica, ja havia publicat abans en italià quan fou arquebisbe de Salern. D'aquí ve que en el «Prohemi al lector» digui això:

Per ço havem fet posar y vertir aquest tractat, lo qual era en llengua italiana, en esta vulgar catalana per a utilitat pública, com dit és, i perquè així los sacerdots simples, que entenen poc llatí, com los laichs i seglars sen aprofiten.

Ocupa cronològicament el segon lloc dels llibres que hem triat, una «Exposició del salm *Miserere*», feta pel P. Salvador Pons, O. P.². De cada verset del *Miserere*, l'autor d'aquesta exposició en fa un capítol ben extensa, amb explicacions teològiques i piadoses de debò interessantíssimes. Seguidament hi ha un «Tractat de la Confessió (Contrició, Confessió i Satisfacció)». Llavors un altre Tractat per als que es confessen d'any en any, i

¹ «Instruccions y advertiments molt útils y necessaris pera les persones eclesiàstiques y principalment per als qui tenen cura de ànimes, axí de com se han de haver en ses persones, com en ensenyar e instruir a sos parrochians en públich y en lo secret de la penitència. Ordenats i compostos per lo Illustriss. y Reverendíss. Senyor don Gaspar Cervantes de Gaete, Presbytero Cardenal de la S. Església Romana y Archebisbe de la metropolitana Església de Tarragona. Estampat en Barcelona en casa de Claudes Bornat. Any 1573. Amb llicència y Privilegi de sa Excellència.» — En 8.º Entre la portada, les llicències, l'índex y el prohemi al lector, hi ha 16 pàgines davanteres. Llavors el text pròpiament dit té 454 pàgines. — Vegeu M. AGULÓ, *Catálogo de obras en lengua catalana* (Madrid 1923), n.º 71 y 72.

² «Exposició sobre del psalm *Miserere mei Deus* de David, ab un tractat del Sagrament de la Penitència, lo qual ensenya lo bon modo que han de tenir los penitents pera saberse ben confessar. Dirigit al molt Illustre i Reverendíssim Senyor Don Juan Dymas Loris, meritíssim bisbe de Barcelona. Compost per lo molt Reverend Pare Fra Salvador Pons, de l'Orde de Predicadors, mestre en arts, doctor y cathedràtic en Theologia, en la Universitat de Barcelona. Con llicència. Estampat en Barcelona, en la estampa de Jaume Cendrat. Any 1592. [1.ª edició]. Venense en la botiga de Miquel Menescal, llibreter en la Llibreteria.» — En 8.º Entre portada, aprovacions, llicència, 4 sonets laudatoris, epístola dedicatòria i pròleg, té 24 pàgines davanteres. El cos del llibre té 166 folis i encara hi ha 52 pàgines posteriors. — Vegeu AGULÓ, op. cit., n.º 16.

després un altre pels que es confessen sovint. Encara hi ha un altre Tractat per lo que cal fer abans i després de combregar. Llavors ve la llista dels textos escripturístics, adduïts enllà del llibre, posats per ordre dels de la Bíblia. Hi ha encara una Taula alfabètica de les principals coses tractades en aquesta obra.

Noteu la franquesa apostòlica del Pare Pons quan en el «Pròleg al lector», entre altres coses, diu:

...he determinat explicar lo psalm penitencial del Miserere de tal manera que axí los simples com los doctes tots se'n puguen aprofitar, y tenir devant sos ulls un mirall de penitents, qual fonch David. I també perquè, havent predicat molts anys en esta ciutat lo sobredit Psalm, i havent treballat en traure algunes exposicions profitoses, voldria que tots se aprofitassen de mos treballs. I finalment perquè he vist en nostres temps la falta que ya de alguns llibres en cathalà per aprofitar als simples. La qual falta molts doctors cathalans agueren pogut suplir millor que yo, però, veent esta ocasió tant gran, no me ha aparegut deixar-la passar per alt.

Per l'acceptació que tingué, com ho proven les moltes edicions que se'n feren, fou cèlebre el llibre devot popularment denominat «Llibre del Roser», del qual ens toca ara parlar³.

En el «Pròleg de l'autor al devot lector», amb un enginyós afany d'apostolat, el Pare Taix adverteix, entre altres coses curioses, que el Rosari té 150 Avemaries, com el Salteri de David 150 salms. I perquè amb el Rosari puguem pujar al cel, com es pujava al temple material amb 15 graons, es diuen 15 Parenostres. L'agrupar de 10 en 10 les Avemaries fa pensar en els 10 manaments de la llei de Déu; i les tres cinquantenes d'elles ens aviven la fe en les tres divines Persones. Diu encara que ha distribuït el llibre en quatre parts o distincions, en la primera de les quals hi ha l'origen del Rosari, de la Confraria i ses excel·lències, amb

³ L'exemplar de la «Biblioteca Balmes» del qual ens hem servit, té fora la portada; però per deduccions confirmades sabem que pròpiament l'obra és dita: «Llibre dels miracles de N. S. del Roser y del modo de dir lo Rosari de aquella. Compost per lo molt R. P. Fr. Jeroni Taix, Dr. en Sagrada Teologia, de l'Orde de Predicadors». [Barcelona, A. Lacavalleria 1662]. — Confirma la denominació popular de «Llibre del Roser» amb què s'esmentava l'obra en la nostra Catalunya tan gloriosament rosariana, el fet que, després del Pròleg enllà del llibre, sempre la pàgina esquerra s'encapçala amb els mots: «Distinció primera (segona, tercera i quarta)»; i el capçal de la pàgina dreta diu sempre: «del llibre del Roser». Passat d'unes pàgines davanteres, el llibre té 200 folis. — Vegeu A. PALAU, *Manual del Librero*, VII, p. 7.

una breu exposició del Parenostre i Avemaria. En la segona distinció ofereix la manera de contemplar els quinze Misteris. En la tercera, que és la més extensa, conta els miracles, i en la quarta posa la confirmació d'aquesta devoció feta pels Sants Pares de Roma.

Parlant, cap al final del «Pròleg» de dues altres edicions anteriors i singularment d'aquesta, el Pare Taix, amb molt estimable franquesa, diu:

...la primera vegada s'emprentà, perquè axí me ho manaren, lo fiu en llengua castellana, y ara novament haventlo corregit y afegit la segona part dels miracles, y taula de tot lo llibre y algunes altres coses. També se és emprentat axí afegit en València en llengua castellana, y essent yo natural cathalà, pareixia que feyha injúria als meus cathalans y a la mia llengua, he volgut pendrer aquest treball de fer-lo en llengua cathalana, y posar-hi no solament lo que he posat en la derrera impressió castellana; però afegir-hi moltes altres coses, com clarament veurà qui los dos llibres costejar voldrà.

Curiós també resulta un llibre que conté el piadós exercici del *Via-Crucis*, d'autor anònim⁴. Després de l'Oració i Meditació de cada una de les dotze primeres Estacions, n'afegeix tres «per a qui les voldrà fer après de la *Via-Crucis*», i són les actuals XIII i XIV, i una altra, que és la baixada als llims i la gloriosa resurrecció. Hi ha després una lletania en llatí sobre la Passió de Jesús. Precedeix un pròleg «Al lector» que diu això:

Encara que en esta Província de Catalunya comunament se entenga la llengua castellana, per los continuos sermons que ab ella se predican, y la comunicació de las nacions, continuada de tants anys, ab tot, la experiència ensenya que molts ne restan dejuns, en particular la gent del vulgo, lo que se experimenta més en las vilas y pobles petits y aldeas. Y axí considerant... que moltas personas devotas procuran a solas reiterar entre any esta devoció valentse de alguns llibres destas Meditacions, que, per ésser en llengua castellana, no poden ésser tan a propòsit als poch versats en ella, com los escrits en llengua cathalana, mogut per ço de la caritat y amor del pròxim, un devot destes Misteris ha traduït en nostre vulgar cathalà les Meditacions y Oracions de las Estacions de la *Via-Crucis* que ... com-

⁴ «Professó de la *Via-Crucis* ab sas oracions y meditacions per un devot de aquest sant exercici. En Barcelona, per Antoni Cavalleria. Any 1665.» En 16.º El llibret té, tot plegat, 108 pàgines impreses. Aquesta és l'edició primera d'aquest opuscle; vegeu Acunó, op. cit., n.º 501.

pongué Lope de Vega Carpio, y estampà en Barcelona en lo any 1629, a fi de què no sols las personas particulars qui no entenen té la llengua castellana pujan valer-se'n, però encara en las vilas, aldeas y Parròquias ahont no està, puga introduir-se tant santa devoció.

L'últim llibre de pietat del qual ens toca fer esment, titulat «Iglésia de Christo», té dos volums i és de les darreries de la decadència literària catalana. El seu autor el publicà mogut pel seu zel ardorós en la defensa de la fe i de la doctrina catòlica, aperduades llavors dolorosament en la nostra terra⁵.

En el «Pròleg», de molta arrencada, d'aquesta vibrant apològica popular, diu l'autor:

És veritat que de compendis de Religió jan tenim varios, però són en castellà; y com la gen del camp, y de quatre parts las tres de nostres menestrals y demás treballadors, no entenen paraula castellana, de aquí és que nols llegeixen, y se quedan en una estúpida ignorància sobre un punt tan important com és l'origen y divinitat de la Religió que professan. Una prova de assò és quells compendis de Religió són enterament desconeguts en la classe laboriosa del poble català; y só de parer que comtinuaran aixís mentras sels presentaren en altra llengua que la sua. A vista de això, y al veurer que de esta ignorància ha sabut tant aprofitar-se la impietat, me he determinat a publicar estos quaderns en nostra llengua catalana... També me ha mogut a escriurer en català lo veurer que els francesos ho fan, circulan las suas impresions en nostra idioma, extrahuen de esta manera lo diner de la Província y llean la feyna a nostres impressors.

Vistes aquestes curtes però eloqüents mostres dels molts llibres de pietat publicats en català durant la decadència de la nostra llengua literària, ens sembla que bé podem assegurar que, ni que tots no diguessin explícitament allò que, parlant de la llengua en què són escrits, diuen els que acabem d'esmentar, no n'hi hagué cap que en esperit hi estigués en desacord, posat el to

⁵ *Primer volum:* «Iglésia de Christo desde Adam fins a nosaltres, dividida en las set edats del món... Acompanyada de moltas notas instructivas y curiosas que demostren ser ella Divina, y qual és la verdaderament de Christo entre la multitut que's titulan christianas. Per lo P. Presentat Fr. Jaume Pontí, dominico. Ab llicència. Barcelona. En l'estampa de la Viuda y Fills de D. Anton Brusi. Mes de abril de 1832». [1.ª edició] — En 8.º El llibre té 400 pàgines. *Segon volum:* «Iglésia de Christo. Sèptima edat que comensà en lo naixement de Jesús, any 4,000, y durarà fins a la fi del món. Esta conté la 2.ª part o Testament Nou. Acompanyada...». — Aquest volum té 300 pàgines. — Vegeu ΑΓΥΡΙΟ, op. cit., n.º 36.

essencial que han de tenir els llibres de pietat, to respectuós però familiar, ja que la pietat és simplement l'amor a Déu considerat com a Pare.

A més, i de cara a la història de la nostra llengua, cal reconèixer ben de gust que si el providencial zel apostòlic del gran Ramon Llull féu que la major part de ses múltiples obres fos escrita en català quan els poetes nostres d'aquell temps no go-saven escriure sinó en provençal, en l'època llarga i relativament moderna de la decadència literària de la llengua catalana, mentre gairebé tots els literats catalans deixaven de banda la llengua nostra, també providencialment el zel apostòlic féu que, entre les obres que encara es publicaren en català, fossin vistosa i excelsa majoria en llur nombre in comptable els llibres de pietat.

JOAN PUNTÍ I COLLELL, PREV.